

реєстрації актів цивільного стану". Таке визначення не тільки підкреслює свободу укладення шлюбу, не тільки визначає рівні права чоловіка та жінки в союзі, але й акцентує головну увагу на те, що шлюб засновується на взаємній любові і направлений на досягнення основної мети – створення сім'ї.

Підводячи підсумки ми можемо зробити висновок, що на сьогодні не існує єдиного погляду на правову природу шлюбу. Усі три концепції, які розглядаються у теорії сімейного права, мають, на наш погляд, право на існування. Не викликає сумніву, що шлюб є однією з найважливіших підстав виникнення сім'ї – основної ячейки держави. Тому держава повинна створити необхідні умови для функціонування сім'ї як осередку відтворення населення.

Бібліографічні посилання

1. Белякова А., Ворожейкин Е.М. Советское семейное право: Учеб. - М.: Юрид. Лит., - 1974. – 304 с.
2. Драгневич Л. Сутність і ретроспектива становлення та розвитку шлюбно-сімейних відносин в Україні //Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 1.
3. Концепція демографічного розвитку на 2005-2015 роки, схвалена Розпорядженням Каб. Міністрів України від 8 жовт. 2004 р. № 724-р//Комп'ютерна нормативно-правова база. Нормативні Акти України.
4. Матвеев Г.К. Советское семейное право: – Учеб. - М.: Юрид. лит., –1974. – 240с.
5. Рясенцев В.А. Советское семейное право. – М.: Юрид. Лит., – 1982. – 256 с.
6. Сімейний кодекс України. – Х.: Одісей, 2010. – 104 с.

УДК 347.922 (477)

М. О. Резникова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ ПОЗОВІВ НА КОРИСТЬ НЕВИЗНАЧЕНОГО КОЛА ОСІБ

**Досліджено проблемні питання розгляду в цивільному процесі
України позовів на користь невизначеного кола осіб.**

Ключові слова: позов, види позовів, позов на захист невизначеного кола осіб (груповий позов).

Исследованы проблемные вопросы рассмотрения в гражданском процессе Украины исков в пользу неопределенного круга лиц.

Ключевые слова : иск, виды исков, иск в пользу неопределенного круга лиц (групповой иск).

Investigated problem questions of consideration in the civil process of Ukraine claims in favour of an indefinite circle of persons.

Key words : action, types of claims, the claim in favour of an indefinite circle of persons (class action).

У науці цивільного процесуального права існують дві основні наукові школи, представники яких класифікують позови за різними підставами. Так, одні процесуалісти, такі як М.А. Гурвич [1, с. 11, 21 - 34], А.А. Добровольський, С.А. Іванова [3, с. 70 - 86], класифікують позови за їх процесуальною метою. Відповідно до процесуально-правової класифікації позови поділяються на позови про присудження та визнання, або виділяються також перетворювальні (конститутивні) позови [2, с. 2 - 5; 5, с. 34 - 36]. Крім того, загально визнаною є необхідність класифікації позовів залежно від характеру спірних відносин та у складі окремих правовідносин (матеріально-правова класифікація).

Наведена класифікація позовів має теоретичне значення і в сучасних умовах, однак не є безспірною та вичерпною.

Доктори юридичних наук, професори І.В. Решетнікова та В.В. Ярков вважають, що поява нових приватноправових засобів захисту дозволяє поставити питання про необхідність проведення класифікації позовів за новим критерієм – за характером інтересів, які захищаються, а саме на позови особисті, на захист публічних та державних інтересів, на захист прав інших осіб, невизначеного кола осіб та побічні позови [6, с. 136 - 137].

І. Особисті позови спрямовані на захист позивачем власних інтересів, коли позивач є учасником спірного матеріального правовідношення та

безпосереднім вигодоотримувачем за судовим рішенням. Особисті позови є підґрунтям для розгляду більшості цивільних справ, які розглядаються судами загальної юрисдикції.

II. Позови на захист публічних та державних інтересів мають на меті захист загалом майнових прав держави або інтересів суспільства, коли неможливо виділити конкретного вигодоотримувача, наприклад позови прокурора або уповноважених органів державної влади про визнання угоди приватизації недійсною в інтересах держави. У наведеному прикладі вигодоотримувачем є держава або суспільство в цілому [6, с. 137 - 138].

III. Позови на захист прав інших осіб передбачають захист не тієї особи, яка звернулася до суду із позовом, а інших осіб, коли заявник у силу закону уповноважений на порушення справи в їх інтересах. Наприклад відповідно до ст. 45 ЦПК України Уповноважений Верховної Ради з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб [11]. У запропонованій ситуації вигодоотримувачем є особа, чий інтерес захищається в суді як учасника спірного матеріального правовідношення, якому й належить право вимоги.

IV. Побічні позови. Вони є новим способом приватноправового захисту прав акціонерів і акціонерних товариств. Цей вид позову давно відомий праву багатьох розвинених країн.

Назва «непрямий» чи «похідний», позов відбиває характер інтересів, що захищаються. Своєрідність непрямого позову полягає у тому, що позивачі-акціонери захищають свої інтереси, але роблять це не прямо, а опосередковано. Позов пред'являється на захист акціонерного товариства, який поніс збитки унаслідок дій керуючих. У кінцевому рахунку акціонери захищають і свої власні інтереси, оскільки після відшкодування збитків повинна зрости вартість акцій акціонерного товариства, збільшитися його активи. У позові про захист особистих інтересів сам акціонер є прямим

вигодоотримувачем, наприклад щодо виплату йому особисто суми понесеного їм збитку. За непрямим позовом прямим вигодоотримувачем є акціонерне товариство, на користь якого стягується присуджене. Вигода самих акціонерів непряма, оскільки особисто вони нічого не одержують, крім відшкодування з боку відповідача понесених ними судових витрат у випадку виграшу справи [6, с. 149].

V. Позови на захист невизначеного кола осіб (групові позови). У зв'язку зі зміною й ускладненням відносин, насамперед у сфері цивільного обігу, пов'язаних із розвитком конвеєрного виробництва, розумінням прав людини як соціальної цінності й інших обставин з'явилася необхідність захисту інтересів великих груп громадян, які виявилися в однаковій юридико-фактичній ситуації внаслідок порушення їх інтересів тією самою особою. Даний інститут виник у Великобританії, а потім був сприйнятий у США.

Груповий позов дозволяє захищати інтереси великої групи осіб, персональний склад якої є невідомим на момент порушення провадження у справі, одному або декільком учасникам даної групи без спеціального уповноваження з їх сторони [6, с. 138 - 139].

Груповий позов має наступні ознаки :

- 1) численність чи невизначеність персонального складу учасників групи на стороні, що не дозволяє, як правило, залучити усіх потерпілих як співпозивачів. За допомогою групового позову може здійснитися, по-перше, захист невизначеного кола осіб, коли в момент порушення справи неможливо установити усіх громадян, права яких були порушені відповідачем, і, по-друге, численної групи осіб, якщо фактично неможливо одночасно їх залучити до участі у справі;
- 2) тотожність вимог усіх осіб, чий інтереси захищаються груповим позовом;
- 3) збіг фактичних і правових підстав позову;
- 4) наявність загального для усіх позивачів відповідача;

- 5) тотожність предмета доведення у частині фактів, що обґрунтовуються учасниками групи;
- 6) наявність одного загального способу юридичного захисту;
- 7) одержання учасниками групи загального позитивного результату у випадку задоволення судом групового позову [6, с. 145].

На пострадянському просторі інтерес до даної проблематики виник порівняно нещодавно, а саме у зв'язку з численними скандалами у середині 90-х рр. на фінансовому й фондовому ринку Росії, України, інших країн. Суди зіштовхнулися із необхідністю вирішення десятків тисяч позовів однотипного характеру до одного й того ж відповідача – фінансової компанії, банку про повернення коштів, а також позовів з боку великого числа працівників щодо виплати заробітної плати.

Заподіяння майнового збитку однотипного характеру тією ж самою юридичною особою значному колу потерпілих поставило ряд нових правових питань, що вимагають коректного юридичного вирішення. Практика розгляду безлічі окремих позовів з однаковими вимогами до того ж самого відповідача показала непристосованість наявного юридичного інструментарію для захисту інтересів таких позивачів на усіх етапах динаміки справи : від її порушення в суді до примусового виконання судового рішення. Так, правила виконавчого провадження передбачають задоволення вимог стягувачів у порядку черговості надходження виконавчих документів, тому перші стягувачі встигали одержати все, а всі інші – практично нічого.

Тому в літературі постало питання про необхідність розширення моделі позову про захист невизначеного кола осіб.

Проблематикою групових позовів (на захист невизначеного кола осіб) займався такий відомий вчений, як В.К. Пучинский. Новим формам позовного захисту у цивільному процесі, до яких, серед інших відносяться позови про захист невизначеного кола осіб, присвячений 7 Розділ монографії І.В. Решетнікової та В.В. Яркової „Цивільне право і цивільний процес у сучасній

Росії”. В Україні окресленою проблематикою зацікавилися такі юристи, як Т.В. Степаненко та Д. Гадомський. Д.Д. Луспенник приділив увагу зазначеній проблемі у своєму виданні „Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці”.

Метою нашої статті є визначення можливостей (існування правового підґрунтя) для подання та розгляду позовів на захист невизначеного кола осіб або групових позовів у цивільному процесі України.

На думку Д.Д. Луспенника „невизначене коло осіб – це таке коло осіб, яке неможливо індивідуалізувати. Фактично йдеться про групові позови” [5, с. 235].

На відміну від Д.Д. Луспенника, який повністю підтримує професора В.В. Комарова, який зазначає, що : «право звернення відповідних суб'єктів до суду з груповими позовами для захисту невизначеного кола осіб виглядає як ідея, декларація, оскільки для реального введення групових позовів потрібні специфічні процедури і інститути судочинства, які в ЦПК відсутні» [6, с. 92 - 94]. Ми ж підтримуємо професора В.В. Комарова тільки щодо відсутності специфічних процедур та інститутів в цивільному процесуальному законодавстві України щодо запровадження такого виду позовів як групові або на захист невизначеного кола осіб.

Однак існує практична необхідність існування у цивільному процесі України позовів на користь невизначеного кола осіб. Це обумовлене таким:

по-перше, розгляд в одному провадженні одним суддею вимог невизначеного кола позивачів до одного відповідача дозволить із найменшими затратами часу, процесуальних засобів та коштів розглянути однорідні вимоги. В одному провадженні була б сконцентрована велика кількість доказів, які б доводили правомірність вимог позивачів та невинність або навпаки вину відповідача по справі. Усе це запобігало би винесенню судами кількох рішень, які б суперечили одне одному;

по-друге, що стосується правового підґрунтя існування зазначених позовів : у Законі України „Про захист прав споживачів” ще з 15.12.93 року

існує норма (п. 9 ст. 26), яка дозволяє об'єднанням споживачів звертатися з позовом до суду щодо невизначеного кола споживачів [7].

На сьогоднішній день в Законі України „Про захист прав споживачів” в редакції від 01.12.2005 року, яка чинна з 13.01.2006 р., також існує норма (п. 9 ч. 1 ст. 25), відповідно до якої об'єднання споживачів мають право звертатися із позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій.

При задоволенні такого позову суд зобов'язує порушника довести рішення суду у встановлений ним строк через засоби масової інформації або іншим способом до відома споживачів.

Рішення суду, що набрало законної сили, про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів є обов'язковим для суду, який розглядає позов споживача щодо цивільно-правових наслідків їх дій із питань : чи мали місце ці дії і чи були здійснені вони цими особами [9].

Тобто вже з 1993 р. і по теперішній час встановлений і діє навіть порядок доведення до невизначених позивачів по справам про захист їх прав як споживачів товарів, послуг рішення суду поставленого на їх користь.

Нині, відповідно до українського законодавства, правом на подання позовів щодо невизначеного кола осіб наділені не тільки об'єднання споживачів, а й прокурор.

Так, стаття 36-1 Закону України „Про прокуратуру” в редакції від 12.07.2001 р., яка чинна з 26.07.2001 р., визначає, що однією із форм представництва прокурора у суді є звернення до суду із позовами або заявами про захист прав і свобод іншої особи, невизначеного кола осіб, прав юридичних осіб, у разі порушення інтересів держави або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб [8].

Більше того, навіть Цивільний процесуальний кодекс України визнає існування й можливість постановлення рішень на користь невизначеного

кола осіб. Так, п. 5 ч. 1 ст. 96 ЦПК України у редакції від 07.07.2010 р. визначено, що судовий наказ може бути виданий, якщо заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

На жаль, слід визнати, що при реформуванні цивільного процесуального законодавства у зв'язку із прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [9] від 07.07.2010 р. до цивільного процесуального кодексу України не були внесені зміни, які б дозволяли звертатися прокурору, об'єднанням споживачів, іншим особам із позовами на користь невизначеного кола осіб.

Як зазначає професор В.В. Комаров „ ...оскільки сторони – це особи, спір між якими повинен вирішити суд, то з цього випливає, що цивільний процес може виникнути лише за наявності двох сторін (позивача та відповідача). Якщо позивач не вказує відповідача, процес не може виникнути. Позивач та відповідач, так би мовити, персоніфікують цивільну справу [6, с. 128].” Позиція професора Комарова цілком відповідає положенням як чинного ЦПК, так і ЦПК у редакції 1963 р.

Згідно зі ст. 119 нового ЦПК у позовній заяві повинно міститися ім'я (найменування) позивача, ... його місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий [11].

За ст. 121 ЦПК суддя, установивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 119 і 120 ЦПК, або у разі не сплати судового збору чи витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, постановляє ухвалу, у якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача [11].

Якщо позивач, відповідно до ухвали суду про залишення позову без руху, протягом 5 днів з моменту отримання ухвали, виконає вимоги, визначені ухвалою позовна заява вважається поданою в день первісного її

подання до суду. Інакше заява вважається неподаною і повертається позивачеві.

Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви.

З цього приводу постає два питання. По-перше, якому позивачеві буде адресована ухвала про залишення заяви без руху, якщо позов подається щодо невизначеного кола споживачів і по-друге, яким чином можна буде виправити недоліки позову, щодо зазначення в ньому „ім'я (найменування) позивача, ... його місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий”.

Таким чином, навіть за реформованим процесуальним законодавством відкриття провадження по справі за позовом щодо захисту невизначеного кола позивачів є неможливим. Тобто, за чинним ЦПК України реалізувати своє право на подання позову щодо невизначеного кола осіб – неможливо.

Актуальним залишається питання реалізації на практиці звернення до суду із позовом щодо невизначеного кола осіб.

Тому пропонуємо внести доповнення до ст. 119 ЦПК наступного змісту : «в випадках, встановлених законом, позов може бути поданий органами та особами, яким законом надане право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (зазначені органи та особи визначені ст. 45 ЦПК) щодо невизначеного кола позивачів до визначеного відповідача. Така позовна заява повинна містити, крім інших даних, зазначених у ч. 2 цієї статті, ім'я (найменування) особи або органа, який подає заяву та відповідача, їх місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий».

Бібліографічні посилання :

1. Гурвич М.А. Учение об иске. – М., 1981.
2. Гурвич М.А. Виды исков по советскому гражданскому процессуальному праву // Известия отделения экономики и права АН СССР. – 1945. - № 2.
3. Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. М., 1979.

4. Коментар цивільного процесуального кодексу України (Зейкан Я.П.). – К.: Юридична практика, 2006. – 560 с.
5. Луспеник Д.Д. Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці. Серія „Судова практика”. – Харків : Харків юридичний, 2005. – 432 с.
6. Проблемы науки гражданского процессуального права / В.В. Комаров, В.А. Бигун, В.В. Баранкова; Под ред. проф. В. В. Комарова. – Харьков : Право, 2002.
7. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. // www.nau.kiev.ua.
8. Про прокуратуру : Закон України від 5 листопада 1991 р. // www.nau.kiev.ua.
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. // www.nau.kiev.ua.
10. Решетникова И.В., Ярков В.В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России. – М.: Издательство НОРМА, 1999.
11. Цивільний процесуальний кодекс України (станом на 1 вересня 2010 року). – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 168 с.
12. Щеглов В.Н. Иск о судебной защите гражданского права. Томск, 1987.

УДК 347.73; 336.027.2; 336.1; 35.078.3

М. І. Саєнко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
СУБ'ЄКТИ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ
ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ:
ПОНЯТТЯ ТА ФІНАНСОВО - ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Розкривається система спеціальних суб'єктів державного контролю у сфері фінансових послуг, зокрема в розрізі фінансово-правових особливостей їх діяльності. Виходячи з аналізу чинного законодавства у вказаній сфері пропоную систематизацію основних контрольних завдань і повноважень таких суб'єктів і розробку на цій основі узагальненого юридичного визначення.

Ключові слова: фінансові послуги, суб'єкти, державний контроль.

Раскрывается система специальных субъектов государственного контроля в сфере финансовых услуг, в частности в разрезе финансово-правовых особенностей их деятельности. Предлагаю систематизацию основных контрольных задач и полномочий таких субъектов и разработку на этой основе их обобщающего юридического определения.